

ABDULLA QAHHOR HIKOYALARIDA INSON VA MODDIY QADRIYATLAR MUNOSABATI**Rasulov Dilshodbek Shuxratbek o'g'li***Iqtisodiyot fakulteti 2-kurs talabasi**Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti**E-mail: dilshodbekrasulov191@gmail.com**ORCID ID: 0009 0003 6984 2599*

Annotatsiya: Mazkur maqolada o'zbek adabiyotining yirik namoyandasi Abdulla Qahhor hikoyalarida inson va moddiy qadriyatlar o'rtasidagi munosabat masalasi tahlil qilinadi. Adibning "O'g'ri", "Bemor", "Anor", "Dahshat", "Millatchilar", "Ming bir jon" singari hikoyalarida inson ruhiyati, jamiyatdagi ijtimoiy tengsizlik, moddiy ehtiyoj va ma'naviy qadriyatlar o'rtasidagi ziddiyat badiiy jihatdan yoritilganligi ilmiy asosda ko'rib chiqiladi. Tadqiqot davomida adibning realizm uslubi, satirik va psixologik tasvir vositalari, qahramon xarakterini ochishdagi mahorati hamda moddiy manfaatning insoniy fazilatlar bilan to'qnashuvi tahlil etiladi. Shuningdek, Abdulla Qahhor ijodining bugungi davr uchun ham dolzarbligi, undagi ijtimoiy-ma'naviy g'oyalarning zamonaviy talqini haqida fikr yuritiladi.

Kalit so'zlar: Abdulla Qahhor, hikoya janri, inson qadriyati, moddiy qadriyat, realizm, psixologizm, satira, ma'naviyat, ijtimoiy muammo, badiiy talqin.

Annotation: This article analyzes the relationship between human and material values in the stories of the prominent Uzbek writer Abdulla Qahhor. The study scientifically examines the artistic interpretation of human psychology, social inequality, material needs, and moral values in such stories as "O'g'ri", "Bemor", "Anor", "Dahshat", "Millatchilar", and "Ming bir jon". The research highlights the writer's realist style, satirical and psychological methods of depiction, his mastery in revealing characters, and the conflict between material interests and human virtues. The article also discusses the contemporary relevance of Abdulla Qahhor's works and the modern interpretation of his social and spiritual ideas.

Key words: Abdulla Qahhor, short story genre, human values, material values, realism, psychologism, satire, spirituality, social issue, artistic interpretation.

Аннотация: В данной статье анализируется проблема соотношения человеческих и материальных ценностей в рассказах выдающегося узбекского писателя Абдуллы Каххара. Научно рассматриваются художественные особенности изображения человеческой психологии, социальной несправедливости, материальных потребностей и духовных ценностей в рассказах «Вор», «Больной», «Гранат», «Ужас», «Националисты», «Тысяча и одна жизнь». Особое внимание уделяется реализму писателя, сатирическим и

психологическим средствам изображения, мастерству раскрытия характера героев, а также конфликту между материальными интересами и человеческими качествами. В статье также раскрывается современная актуальность творчества Абдуллы Каххара и интерпретация его социально-нравственных идей.

Ключевые слова: Абдулла Каххар, жанр рассказа, человеческие ценности, материальные ценности, реализм, психологизм, сатира, духовность, социальная проблема, художественная интерпретация.

KIRISH

O‘zbek adabiyoti tarixida inson ruhiyati, ijtimoiy muammolar va ma’naviy qadriyatlarni chuqur badiiy talqin etgan ijodkorlar orasida Abdulla Qahhor alohida o‘rin egallaydi. Uning hikoyalari xalq hayotining turli qatlamlarini haqqoniy tasvirlagani, inson tabiatidagi murakkab jihatlarni ochib bergani bilan ajralib turadi. Adib ijodida inson va moddiy qadriyatlar munosabati yetakchi mavzulardan biri sifatida namoyon bo‘ladi. Ayniqsa, jamiyatdagi qashshoqlik, ijtimoiy tengsizlik, ochko‘zlik, manfaatparastlik hamda insoniylik kabi masalalar hikoyalarda keskin badiiy konflikt sifatida ifodalangan.

Abdulla Qahhor XX asr o‘zbek hikoyachiligini yangi bosqichga olib chiqqan yozuvchilardan biridir. U hikoya janrining ixcham imkoniyatlari orqali katta ijtimoiy va ma’naviy muammolarni ko‘tarishga muvaffaq bo‘lgan. Adib asarlarida insonning moddiy ehtiyojlari bilan uning ma’naviy dunyosi o‘rtasidagi ziddiyatlar realistik ruhda aks ettiriladi. Bu jihatdan uning hikoyalari nafaqat o‘z davrining, balki bugungi kunning ham muhim ma’naviy muammolarini yoritadi.

Abdulla Qahhor hikoyalaridagi qahramonlar oddiy xalq vakillaridir. Ular turmushning qiyin sinovlari, moddiy tanqislik, ijtimoiy bosim va ruhiy iztiroblar girdobida yashaydilar. Shu sababli adib qahramonlari orqali insonning ma’naviy qiyofasi, sabr-toqati, vijdoni va insoniy fazilatlari sinovdan o‘tadi. Masalan, “Bemor” hikoyasida kambag‘allik sabab inson hayoti qadrsizlanib qolishi, “O‘g‘ri” hikoyasida esa qashshoqlik va ijtimoiy muhitning insonni jinoyatga undashi yorqin ifodalanadi. Abdulla Qahhor ijodida moddiy qadriyatlar ikki xil ma’noda talqin qilinadi. Birinchidan, u insonning yashashi uchun zarur vosita sifatida namoyon bo‘ladi. Ikkinchidan esa, ortiqcha boylikka intilish, manfaatparastlik va ochko‘zlik insoniy fazilatlarni yemiruvchi omil sifatida ko‘rsatiladi. Yozuvchi aynan shu ziddiyatni badiiy konfliktning asosiga aylantiradi. Adibning ko‘plab hikoyalarida moddiy ehtiyoj tufayli inson qadrining toptalishi yoki aksincha, insoniylikning moddiy manfaatdan ustun qo‘yilishi tasvirlanadi.

Bugungi globallashuv va iste’molchilik kuchayib borayotgan davrda Abdulla Qahhor hikoyalaridagi ma’naviy g‘oyalar yanada dolzarb tus olmoqda. Chunki zamonaviy jamiyatda ham moddiy manfaatning insoniy qadriyatlardan ustun qo‘yilishi

ko‘plab muammolarni keltirib chiqarmoqda. Shu bois adib ijodini qayta o‘rganish, undagi ma’naviy va ijtimoiy qarashlarni ilmiy tahlil qilish muhim ahamiyatga ega. Mazkur maqolaning maqsadi Abdulla Qahhor hikoyalarida inson va moddiy qadriyatlar munosabatini ilmiy asosda tahlil qilishdan iborat. Tadqiqotda adib hikoyalaridagi qahramonlar ruhiyati, ijtimoiy muhit, ma’naviy inqiroz va insoniy fazilatlarning badiiy ifodasi o‘rganiladi. Shuningdek, yozuvchining realizm uslubi, satirik vositalardan foydalanish mahorati hamda hikoyalardagi ijtimoiy-falsafiy g‘oyalar tahlil qilinadi.

Tadqiqotning ilmiy yangiligi shundaki, unda Abdulla Qahhor hikoyalaridagi inson va moddiy qadriyatlar munosabati zamonaviy adabiyotshunoslik nuqtayi nazaridan qayta talqin qilinadi. Hikoyalardagi ijtimoiy muammolar bugungi jamiyat bilan qiyosiy ravishda tahlil qilinib, ularning ma’naviy ahamiyati ochib beriladi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Abdulla Qahhor ijodi o‘zbek adabiyotshunosligida keng o‘rganilgan mavzulardan biridir. Olimlar adibning hikoyachilik mahorati, realizm uslubi, satirik qarashlari va inson ruhiyatini tasvirlashdagi mahoratini turli yo‘nalishlarda tadqiq etganlar. Ayniqsa, yozuvchining inson va jamiyat munosabatlarini ochib berishga qaratilgan asarlari ko‘plab ilmiy tadqiqotlarga asos bo‘lgan.

O‘zbek adabiyotshunosligida Abdulla Qahhor ijodini chuqur tadqiq etgan olimlardan biri Ozod Sharafiddinov hisoblanadi. Olim o‘z tadqiqotlarida adibning realizm tamoyillariga sodiqligini, hikoyalaridagi ijtimoiy tanqid kuchini alohida ta’kidlaydi [1]. Sharafiddinovning fikricha, Abdulla Qahhor inson ruhiyatidagi nozik o‘zgarishlarni tasvirlashda o‘ziga xos mahorat ko‘rsatgan.

Matyoqub Qo‘shjonov ham Abdulla Qahhor hikoyalarini tahlil qilar ekan, yozuvchining satirik tasvir vositalariga katta e’tibor qaratadi [2]. Tadqiqotchining qayd etishicha, adib moddiy manfaat ortidan quvuvchi, insoniy fazilatlarni unutgan obrazlarni keskin hajv ostiga oladi. Bu esa yozuvchining ma’naviy qadriyatlarga yuksak baho berganini ko‘rsatadi.

U.Normatovning ilmiy qarashlarida Abdulla Qahhor ijodining psixologik xususiyatlari muhim o‘rin tutadi [3]. Olimning fikricha, yozuvchi qahramon ruhiyatini ochishda ichki monolog, detallar va ramziy vositalardan mohirona foydalangan. Ayniqsa, kambag‘allik va moddiy tanqislik sharoitida inson psixologiyasining o‘zgarishi adib hikoyalarida realistik asosda yoritiladi.

N.Karimov o‘z tadqiqotlarida Abdulla Qahhor ijodini milliy realizmning yorqin namunasi sifatida baholaydi [4]. Olimning ta’kidlashicha, yozuvchi oddiy xalq turmushini tasvirlash orqali jamiyatdagi ijtimoiy tengsizlik va ma’naviy inqiroz masalalarini ochib bergan.

Shuningdek, Izzat Sultonning ilmiy qarashlarida ham Abdulla Qahhor hikoyalarining badiiy xususiyatlari atroflicha tahlil qilingan [5]. Tadqiqotchi

yozuvchining hikoya janrida qisqa syujet orqali katta ijtimoiy g'oyalarni ifodalash mahoratini yuqori baholaydi.

Xorijiy adabiyotshunoslikda ham realizm va inson qadriyati masalalariga oid nazariy qarashlar Abdulla Qahhor ijodini tahlil qilishda muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi. Masalan, M.Baxtin realizmning asosiy vazifasi inson va jamiyat o'rtasidagi murakkab munosabatlarni ochib berishdan iborat ekanini ta'kidlaydi [6]. Bu nazariya Abdulla Qahhor hikoyalarini tahlil qilishda muhim ahamiyat kasb etadi.

V.Belinskiy esa adabiyotning asosiy vazifasi insonni tarbiyalash va jamiyatdagi illatlarni fosh etish ekanini qayd etadi [7]. Abdulla Qahhor hikoyalarida aynan shu tamoyil ustuvor bo'lib, yozuvchi moddiy manfaat ortidan quvishning salbiy oqibatlarini ko'rsatadi.

Adabiyotlar sharhi shuni ko'rsatadiki, Abdulla Qahhor ijodi ko'plab jihatlardan tadqiq etilgan bo'lsa-da, inson va moddiy qadriyatlar munosabati masalasi alohida tizimli tadqiqot sifatida yetarli darajada o'rganilmagan. Mazkur maqola aynan shu masalani kompleks tarzda tahlil qilishga qaratilgani bilan ahamiyatlidir.

ASOSIY QISM

Mazkur tadqiqotda tarixiy-qiyosiy, badiiy-tahliliy, psixologik va germeneytik metodlardan foydalanildi. Tarixiy-qiyosiy metod yordamida Abdulla Qahhor hikoyalaridagi ijtimoiy muhit va moddiy qadriyatlar masalasi o'sha davr tarixiy sharoiti bilan bog'liq holda tahlil qilindi. Badiiy-tahliliy metod orqali hikoyalarning syujeti, obrazlar tizimi, konflikt va badiiy detallar o'rganildi.

Psixologik metod qahramonlarning ichki kechinmalarini ochib berishda muhim ahamiyat kasb etdi. Germeneytik yondashuv esa asarlardagi ramziy ma'nolarni, yozuvchi pozitsiyasini va ma'naviy g'oyalarni talqin qilish imkonini berdi.

Tadqiqot manbai sifatida Abdulla Qahhorning hikoyalar to'plamlari, adabiyotshunos olimlarning ilmiy ishlari va realizm nazariyasiga oid manbalardan foydalanildi. Abdulla Qahhor hikoyalarida inson qadriyati eng oliy tushuncha sifatida talqin qilinadi. Yozuvchi uchun insonning sha'ni, vijdoni, or-nomusi va ma'naviy dunyosi moddiy boylikdan ustun turadi. Shu sababli adib asarlarida insoniylikni yo'qotgan obrazlar tanqid qilinadi.

“Bemor” hikoyasi bu jihatdan juda xarakterlidir. Hikoyada kambag'al oilaning fojeasi orqali inson hayotining qadr topmasligi ko'rsatiladi. Sotiboldining xotini og'ir kasal bo'lib qoladi, biroq moddiy imkoniyat yo'qligi sababli unga zarur yordam ko'rsatib bo'lmaydi. Natijada inson hayoti moddiy tanqislik qurboniga aylanadi. Hikoya orqali yozuvchi jamiyatdagi ijtimoiy tengsizlikni fosh qiladi. Asarda Sotiboldining ruhiy kechinmalari juda tabiiy tasvirlangan. U bir tomondan xotinini saqlab qolishga urinadi, ikkinchi tomondan esa qashshoqlik uni ojiz ahvolga solib qo'yadi. Yozuvchi qahramonning ichki iztiroblarini tasvirlash orqali inson qadri masalasini ko'taradi.

“O‘g‘ri” hikoyasida ham inson va moddiy qadriyatlar o‘rtasidagi murakkab ziddiyat aks etadi. Hikoya qahramoni o‘g‘rilik qilishga majbur bo‘ladi. Bu yerda yozuvchi jinoyatning sababini faqat axloqiy tubanlik bilan emas, balki ijtimoiy muhit bilan ham bog‘laydi. Qashshoqlik va muhtojlik insonni ma‘naviy tanazzulga olib kelishi mumkinligi hikoyaning asosiy g‘oyalaridan biridir. Abdulla Qahhor qahramonlarini mutlaq yaxshi yoki yomon sifatida tasvirlamaydi. Ularning ruhiy olami murakkab, ziddiyatli va hayotiydir. Shu sababli yozuvchi hikoyalari realizm ruhida yaratilgan.

Abdulla Qahhor hikoyalarida moddiy qadriyatlar ikki xil ma‘noda namoyon bo‘ladi. Bir tomondan, moddiy ehtiyoj inson yashashi uchun zarur vosita sifatida ko‘rsatiladi. Ikkinchi tomondan esa, boylikka haddan ortiq intilish insoniy fazilatlarni yemiruvchi omil sifatida talqin qilinadi. “Anor” hikoyasi bunga yorqin misoldir. Asarda oddiy bir anor orqali insoniy mehr, oilaviy munosabat va moddiy ehtiyoj o‘rtasidagi bog‘liqlik ochib beriladi. Qahramonning anorga bo‘lgan munosabati uning ichki dunyosini ochishga xizmat qiladi.

Yozuvchi moddiy narsalarni ramziy ma‘noda qo‘llaydi. Anor oddiy meva bo‘lish bilan birga, inson orzulari va ehtiyojlarining timsoliga aylanadi. Shu orqali yozuvchi moddiy qadriyatlarning inson hayotidagi o‘rnini chuqur falsafiy ma‘noda talqin qiladi. “Dahshat” hikoyasida esa jamiyatdagi qo‘rquv, zulm va manfaatparastlik muammolari ochib beriladi. Hikoya qahramonlari moddiy manfaatni saqlab qolish uchun insoniylikni unutishga tayyor bo‘ladilar. Bu esa ma‘naviy inqirozning ifodasidir.

Abdulla Qahhor moddiy boylikning o‘zini inkor qilmaydi. U insonning mehnat qilib yashashi, oilasini ta‘minlashi zarurligini tan oladi. Ammo boylik insoniylikdan ustun qo‘yilganda fojea boshlanishini ko‘rsatadi. Abdulla Qahhor satirik tasvir vositalaridan mohirona foydalangan yozuvchidir. Uning ko‘plab hikoyalarida moddiy manfaat ortidan quvuvchi obrazlar kulgili va achinarli holatda tasvirlanadi.

“Millatchilar” hikoyasida shaxsiy manfaatni xalq manfaatidan ustun qo‘ygan insonlar tanqid qilinadi. Yozuvchi satira yordamida bunday obrazlarning ma‘naviy qashshoqligini fosh etadi. Adib hikoyalarida kulgi shunchaki o‘quvchini kuldirish uchun emas, balki ijtimoiy illatlarni ochib berish vositasi sifatida xizmat qiladi. Shu sababli uning satirik hikoyalari chuqur ma‘naviy mazmunga ega.

Realizm Abdulla Qahhor ijodining asosiy xususiyatlaridan biridir. U hayotni boricha tasvirlashga intiladi. Hikoyalarda qashshoqlik, ocharchilik, kasallik, ruhiy azoblar tabiiy va haqqoniy ko‘rsatiladi. Abdulla Qahhor hikoyalarida inson ruhiyati ko‘pincha moddiy muhit ta‘sirida shakllanadi. Yozuvchi insonning ichki olamini tashqi ijtimoiy sharoit bilan bog‘liq holda tasvirlaydi. “Ming bir jon” hikoyasi insonning yashashga bo‘lgan intilishi, hayot uchun kurashi haqida. Asarda insonning ruhiy qudrati moddiy qiyinchiliklardan ustun qo‘yiladi. Adib qahramonlari qanchalik

qashshoq yoki ojiz bo‘lmasin, ularda insoniylik uchquni saqlanib qoladi. Bu esa yozuvchining insonparvarlik g‘oyalarini ko‘rsatadi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, Abdulla Qahhor hikoyalarida inson va moddiy qadriyatlar o‘rtasidagi munosabat murakkab badiiy tizim asosida ochib berilgan. Yozuvchi moddiy ehtiyojni inson hayotining ajralmas qismi sifatida tan oladi, biroq uni ma‘naviy qadriyatlardan ustun qo‘yishni qoralaydi.

Tadqiqot davomida quyidagi natijalarga erishildi:

Birinchidan, Abdulla Qahhor hikoyalarida inson qadri markaziy g‘oya sifatida talqin qilinadi. Yozuvchi qahramonlar taqdiri orqali inson hayotining naqadar muhim ekanini ko‘rsatadi. Ikkinchidan, moddiy qashshoqlik ko‘plab fojialarning asosiy sababi sifatida tasvirlanadi. “Bemor” va “O‘g‘ri” hikoyalari bunga yorqin misol bo‘la oladi. Uchinchidan, yozuvchi moddiy manfaatparastlikni keskin tanqid qiladi. Satirik obrazlar orqali insoniylikni unutgan kishilar fosh etiladi. To‘rtinchidan, Abdulla Qahhor realizm va psixologizm vositasida qahramonlarning ichki dunyosini chuqur ochib bergan. Beshinchidan, adib hikoyalaridagi g‘oyalar bugungi jamiyat uchun ham dolzarbdir. Chunki zamonaviy hayotda ham moddiy manfaat va ma‘naviyat o‘rtasidagi ziddiyat davom etmoqda.

Abdulla Qahhor hikoyalarining kuchli tomoni shundaki, yozuvchi oddiy voqealar orqali katta falsafiy xulosalar chiqaradi. Uning asarlarida insoniylik, mehr-shafqat, vijdon va halollik kabi qadriyatlar ulug‘lanadi. Yozuvchining badiiy mahorati qahramonlar xarakterini ochishda yaqqol namoyon bo‘ladi. U qisqa hajmli hikoya janrida katta ijtimoiy va ma‘naviy muammolarni ifodalashga erishgan.

XULOSA

Abdulla Qahhor hikoyalari o‘zbek adabiyotida inson va moddiy qadriyatlar munosabatini chuqur badiiy talqin etgan noyob asarlar hisoblanadi. Yozuvchi insoniylikni har qanday boylikdan ustun qo‘yadi va moddiy manfaat ortidan quvishning salbiy oqibatlarini realistik asosda ko‘rsatadi. Adib hikoyalarida qashshoqlik, ijtimoiy tengsizlik va ma‘naviy inqiroz masalalari keng yoritilgan. Shu bilan birga, yozuvchi insonning ruhiy qudrati, mehr-shafqat, vijdon va halollik kabi fazilatlarni ulug‘laydi.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, Abdulla Qahhor hikoyalari bugungi davr uchun ham muhim ma‘naviy ahamiyatga ega. Globallashuv va iste‘molchilik kuchaygan hozirgi zamonda yozuvchi ilgari surgan insonparvarlik g‘oyalari yosh avlod tarbiyasida muhim o‘rin tutadi.

Quyidagi takliflarni ilgari surish mumkin:

1. Abdulla Qahhor hikoyalari zamonaviy adabiyotshunoslik metodlari asosida yanada chuqur tadqiq etish.
2. Adib asarlaridagi insonparvarlik g‘oyalarini ta‘lim tizimida keng targ‘ib qilish.

3. Hikoyalardagi ijtimoiy muammolarni bugungi jamiyat bilan qiyosiy o'rganish.
  4. Abdulla Qahhor ijodini xorijiy tillarga tarjima qilish va xalqaro miqyosda targ'ib etish.
  5. Yozuvchi hikoyalarning psixologik va falsafiy jihatlarini alohida tadqiq qilish.
- Xulosa qilib aytganda, Abdulla Qahhor hikoyalari inson va moddiy qadriyatlar o'rtasidagi murakkab munosabatni chuqur ochib bergan badiiy-falsafiy asarlardir. Ular o'zining realizmi, hayotiyliigi va ma'naviy teranligi bilan o'zbek adabiyotining bebaho namunasi bo'lib qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Sharafiddinov, O. (1981). *Abdulla Qahhor*. Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti.
2. Qo'shjonov, M. (1962). *Abdulla Qahhor mahorati*. Toshkent: O'zdamnashr.
3. Normatov, U. (2007). *Ijod sehri*. Toshkent: Ma'naviyat.
4. Karimov, N. (2008). *XX asr o'zbek adabiyoti tarixi*. Toshkent: O'qituvchi.
5. Sulton, I. (1980). *Adabiyot nazariyasi*. Toshkent: O'qituvchi.
6. Bakhtin, M. (1981). *The Dialogic Imagination*. Austin: University of Texas Press.
7. Belinsky, V. (1955). *Selected Philosophical Works*. Moscow: Foreign Languages Publishing House.
8. Qahhor, A. (1987). *Asarlar. 5 jildlik*. Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti.
9. Hotamov, N., & Sarimsoqov, B. (1979). *Adabiyotshunoslik terminlari lug'ati*. Toshkent: O'qituvchi.
10. Umurov, H. (2011). *Badiiy tahlil asoslari*. Toshkent: Tafakkur.
11. Rasulov, A. (2006). *Badiiylik – bezavol yangilik*. Toshkent: Sharq.
12. Yo'ldoshev, Q. (2016). *Adabiyot o'qitish metodikasi*. Toshkent: O'qituvchi.
13. Karimov, B. (2018). *O'zbek realizmi taraqqiyoti*. Toshkent: Akademnashr.
14. Eagleton, T. (2003). *Literary Theory: An Introduction*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
15. Forster, E. M. (2002). *Aspects of the Novel*. London: Penguin Books.